

אוניברסיטת בן גוריון בנגב
הפקולטה למדעי הרוח והחברה
התוכנית הבין אוניברסיטאית ללימודי אפריקה
המחלקה ללימודי המזרח התיכון

קשת האסלאם באפריקה - מההג'רה הראשונה ועד לסאדיו מאנה

סמסטר ב', 2023, 14:00-16:00

מרצה: ד"ר איתמר דובינסקי

דוא"ל: itamardu@post.bgu.ac.il

קורס זה יסקור את החשיבות של האסלאם באפריקה למן המאה ה-7 ועד המאה ה-21. נלמד אודות דרכי הגעת האסלאם לאפריקה, התפשטותו והשתלבותו עם מערכות אמונה מקומיות. נבחן את התפקידים התרבותיים, חברתיים, מדיניים וכלכליים המשפיעים ששיחקו קהילות מוסלמיות לאורך ההיסטוריה של היבשת. בחינה של חברות מוסלמיות בקרן ומזרח אפריקה (אתיופיה, סומליה, קניה וטנזניה) ובמרכז ומערב אפריקה (סודאן, מאל, סנגל, גאנה וניגריה) תחשוף את קשת הביטויים המגוונת של הדת ביבשת ותאפשר לאתגר הנחות יסוד שרווחו במשך עשרות שנים במחקר ובקרב חכמי דת. נערער על התפיסות כי האסלאם באפריקה היה אזורי, שולי, "נחות" והתקיים בבידוד ממוקדי הדת. כמו כן, נערער על הראייה כי הדת התפשטה בעיקרה על ידי כיבושים וכתגובת-נגד לאמונות סינקרטיות ומיסטיות. נלמד אודות הקשרים שקיימו חברות מוסלמיות עם חברות מזרח תיכוניות, ההשפעות ההדדיות שנבעו מהקשרים, הדרכים המפויסות שבאמצעותן אומצה ונשמרה הדת וכן סוכני האיסלום המגוונים אשר תרמו לכך שכיום אפריקה היא ביתם של אחת הקהילות המוסלמיות הגדולות בעולם, עם כ-450 מיליון מאמינים\ות.

דרישות הקורס והרכב הציון:

1. נוכחות חובה – היעדרות מעל למכסה המותרת משמעה ציון נכשל בקורס.
2. השתתפות פעילה בכיתה על בסיס חומרי הלימוד (10%).
3. השתתפות במודל – בכל שבוע, תופיע שאלה בפורום הקורס על חומר הקריאה. לאורך הקורס, סטודנטים\ות יענו על שתי שאלות ויגיבו על שתי תשובות של סטודנטים\ות אחרים\ות (20%).
4. שתי מטלות ניתוח (מקור ראשוני בשיעור 5 וסרט בשיעור 9) (20%).
5. פרזנטציה בשיעור 12 אודות קהילה מוסלמית עכשווית במדינה שלא דנו בה (10%).
6. מבחן ביתי (40%).

מהלך הקורס ותוכן המפגשים – ייתכנו שינויים בביבליוגרפיה:

שיעור 1: היכרות עם הקורס ועם ההיסטוריה של חקר האסלאם באפריקה

- בק, אירית. "מ'מחמדון' לאסלאמיסטים: ההיסטוריוגרפיה של האסלאם באפריקה שמדרום לסהרה במאה העשרים". *זמנים: רבעון להיסטוריה*, 92 (2005): עמ' 70-77.

https://primo.bgu.ac.il/permalink/972BGU_INST/pkf3mv/cdi_jstor_primary_23444630

שיעור 2: אתיופיה: מורשת ההג'רה הראשונה

- ארליך, חגי. "הוהאבים וה'אחר': דיון על אתיופיה". בתוך האסלאם: המרת דת, צופיות, תחייה ורפורמה, עורך אהרן לישי, ירושלים: מכון ון-ליר בירושלים (2012): 377-389.

https://primo.bgu.ac.il/permalink/972BGU_INST/23v028/alma990021457820204361

- בן-דרור, אבישי. "אסלאם ומודרניזציה: הרר תחת הכיבוש המצרי, 1875-1885". *זמנים: רבעון להיסטוריה* (2005): 88-95.

https://primo.bgu.ac.il/permalink/972BGU_INST/pkf3mv/cdi_jstor_primary_23444631

שיעור 3: סומליה: מעבר למדינה "נושלת"

- בר שדה, רואי. "מרד הדרווישים בסומליה, 1899-1920: סיפורו המשתנה של אירוע מכונן". *זמנים: רבעון להיסטוריה*, 136 (2016): 62-77.

https://primo.bgu.ac.il/permalink/972BGU_INST/pkf3mv/cdi_jstor_primary_26900190

שיעור 4: קריבנו! חברות סוהיליות בקניה וזנזיבר

- Pouwels, L. Randall. "The East African Coast, c. 780 to 1900 C.E." In *The History of Islam in Africa* (Eds. Nehemia Levtzion and Randall L. Pouwels), Ohio University Press, 2000, pp. 251-272.

שיעור 5: הסאהל וממלכות הסחר הטורנס סהרי

- Sanneh, Lamin O. *Beyond Jihad: The Pacifist Tradition in West African Islam*. Oxford University Press, 2016. Chapter 2 (Beyond the Veil, pp. 43-54) / Chapter 3 (Beyond Desert Trails, pp. 55-64) / Chapter 4 (Beyond Routes and Kingdoms, pp. 64-74).

שיעור 6: צופיות במערב אפריקה

- בק, אירית. "המסדרים הצופיים ומתנגדיהם במערב אפריקה: בין קונפליקט להשלמה". בתוך האסלאם: המרת דת, צופיות, תחייה ורפורמה, עורך אהרן לישי, ירושלים: מכון ון-ליר בירושלים (2012): 393-416.

https://primo.bgu.ac.il/permalink/972BGU_INST/23v028/alma990021457820204361

שיעור 7: סנגל: פרגמטיות וגמישות

- ג'יניאו, רות. "הקולוניאליזם הצרפתי והאסלאם באפריקה בשעת משבר: מערב אפריקה תחת שלטון". בתוך האסלאם: המרת דת, צופיות, תחייה ורפורמה, עורך אהרן ליש, ירושלים: מכון ון-ליר בירושלים (2012): 417-439.

https://primo.bgu.ac.il/permalink/972BGU_INST/23v028/alma990021457820204361

- *Sadio Mané: Made in Senegal*, directed by Mehdi Benhadj-Djilali, Peta Jenkin, and Jermain Raffington (Paramount Pictures, 2020): 72 minutes.

שיעור 8: ניגריה: קונפליקטים ופשרות פוסט-קולוניאליים

- בק, אירית. "זהויות מודרניסטיות – סופים ווהאבים בצפון ניגריה". ג'מאעה, כרך טז, תשס"ח, עמ' 9-32.

<https://in.bgu.ac.il/humsos/jamaa/DocLib/%D7%92%D7%9C%D7%99%D7%95%D7%9F%2015/bek.pdf>

שיעור 9: טימבוקטו: תור הזהב ומורשתו

- *Timbuktu*, directed by Abderrahmane Sissako (Worso Films, 2014): 97 minutes.
- Taoua, Phyllis. "ABDERRAHMANE SISSAKO'S TIMBUKTU AND ITS CONTROVERSIAL RECEPTION." *African Studies Review* 58.2 (2015): 270-278.

https://primo.bgu.ac.il/permalink/972BGU_INST/pkf3mv/cdi_crossref_primary_10_1017_article_2015_61

שיעור 10: לבנונים במערב אפריקה בסבך הזהויות הדתיות, לאומיות והחברתיות

- Leichtman, Mara A. "Migration, War, and the Making of a Transnational Lebanese Shi'i Community in Senegal." *International journal of Middle East studies* 42.2 (2010): 269-290.

https://primo.bgu.ac.il/permalink/972BGU_INST/pkf3mv/cdi_pubmedcentral_primary_oai_pubmedcentral_nih_gov_3783357

שיעור 11: הפזורה האפריקאית-מוסלמית

- Qous, Yasser. "The West African Community in Jerusalem: process of settlement and local integration." *Maghreb-Machrek* 1 (2018): 117-128.

- לוי, אורי. "שער". כאן הסכתים. פרק 41: מוסא פיראווי, היהלום השחור מהעיר העתיקה, 2021: 36:27 דקות. <https://www.kan.org.il/Podcast/item.aspx?pid=21715>

שיעור 12: מצגות סטודנטים

שיעור 13: סיכום: האם יש אסלאם "אפריקאי"?

- Loimeier, Roman. *Muslim societies in Africa: a historical anthropology*. Indiana University Press, 2013. Chapter 1 (Is There an "African" Islam?, pp. 11-34).